

BJØRG VIKOVÁ

malé klíče, **velké**
pokoje

Pistorius & Olšanská

S

Björg Viková

Malé klíče, velké pokoje

BJØRG VIKOVÁ

malé klíče, **velké
pokoje**

Pistorius & Olšanská
Příbram 2017

Tato publikace byla redakčně a vydavatelsky připravena v rámci semináře Nakladatelská praxe na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Překlad vznikl v překladatelském semináři Jarky Vrbové na skandinávském oddělení Ústavu germánských studií téže fakulty.

Kniha byla vydána s laskavou finanční pomocí stipendijního fondu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a nadace NORLA.
This translation has been published with the financial support of the NORLA foundation.

The original title: Små nøkler store rom

Copyright © CAPPELEN DAMM AS, 1995

Translation © Marie Binderová, Magda Králová, Andrea Krchová,
Věra Martínková, Adéla Šimová, Eliška Zoubková, 2017

Typography © Klára Horová, 2017

Illustrations © Mira Antonović, 2017

ISBN 978-80-7579-013-2 (PDF)

ISBN 978-80-87855-94-2 (tištěná kniha)

Památce mého bratra Ivara

...kdybych já byl spisovatelem, dovoloval bych představivost pouze svému srdci a ve všem ostatním bych se spoléhal na paměť, ten protáhlý podvečerní stín vlastní pravdy.

Vladimir Nabokov

Lyžařka v měsíčním svitu

Když se otec večer nevrací domů a ticho naráží do zdi jak vyděšení ptáci, postaví se Elsi vedle pohovky a na určitém místě přiloží ucho k tapetě, trochu nalevo od nástěnné lampičky. S jedním uchem přitisknutým ke zdi, která má na povrchu jen tenkou hrbolatou kůži z lepidla a tapety, a s ukazováčkem jako korkovou zátkou ve druhém uchu se snaží oklamat neklidné, jakoby škrábavé ticho. Ucho na zdi roste, je z něj velký trychtýř pátrající po zvucích u paní Vogelové.

Možná se z ticha připlíží naříkavý tón, někdo tam uvnitř pláče nebo zpívá. Dívčiny netopýří uši jsou nastražené, zachycují rachocení ve sporáku, vypínač, když se rozsvítí či zhasne, šourající se papuče, kašel. Ve skutečnosti si Elsi namlouvá, že slyší dech staré paní a šustění jejích šatů.

Nezaslechla teď vzlyknutí? Nebo snad zasténání?

Možná stará paní právě teď umírá. A ví o tom jen ona, Elsi Lundová. Je svědkyní, tou vyvolenou, která může zvolat:

Paní Vogelová umírá!

A všichni budou alespoň myslet na něco jiného než na to, že se otec nevrátil domů na večeri. Budou prostě muset vniknout do sousedního bytu, zavolat domovníkovi, do nemocnice, jejím dětem, všem přítelkyním a vzdáleným příbuzným ve Skotsku. Byl by to rušný a příjemný večer. Elsi by jako veverka pobíhala sem a tam, plnila větší i menší úkoly, vše hbitě a správně.

A pan Vogel?

Buď spí na pohovce, nebo není doma. Když není doma, nikdo nemá ponětí, kde může být. Jednu dobu býval členem Mužského pěveckého sboru stavu obchodnického, ale už tam nedochází. Pan Vogel je velký zachmuřený muž v tmavém svrchníku,

zdvořilý, vždy s deštníkem a doutníkem a se zažloutlou hedváb-
nou šálou, která bývala bílá. Všichni poznají, kdykoli pan Vogel
vyjde ven nebo přijde domů, to se pak po celém domě vznáší
kouř z doutníku.

Dostat se do bytu by byla maličkost.

Kdykoli si paní Vogelová zabouchne dveře, což se stává po-
měrně často, musí jí pomoci právě Yngve nebo Elsi. Stačí k tomu
štokrle a šroubovák. Musí se vyšroubovat čtyři mosazné šroub-
ky, které drží na příslušném místě sklo v kukátku, a jedno z dětí
vyleze na štokrle, vyhrne si svetr až k rameni a prostrčí ruku
otvorem. Otvor je právě tak velký, aby se jím protáhla dětská
paže, a kousek níž, na vnitřní straně dveří, pak ruka nahmatá
zámek a otočí klikou. Celé se to děje zvláště pozpátku a levou
rukou, a když potom člověk pocítí, že v zámku lehce cvakne
a dveře povolí, je to určitý druh triumfu. Vzhledem k tomu, že
Yngve je nejhubenější dítě v domě, je pro takové úkoly obzvláště
vyhledávaný.

Jak bude Georgia Vogelová vypadat, až bude po smrti?

Z dobře informovaných zdrojů, totiž od bratra, který je skoro
o dva roky starší, Elsi ví, že mrtví lidé jsou bílí, téměř nazelenalí
a kromě toho světélkují. Asi jako umrlčí lebky, které nosí kluci
pod límcem kabátů a v tmavých chodbách se jimi navzájem stra-
ší. Steinar, jeden z Yngveho kamarádů z domu, vypráví, že mrtví
v noci světélkují na hřbitovech, nad hroby se vznáší zelenkavě
bílý přísvit podobný fosforu či světélkování moře. A tak paní Vo-
gelová sedí v jednom z těch pěkných křesel potažených sametem
a září v obývacím pokoji jako svítlna, oči má otevřené (tytéž
zdroje, Yngve a jeho kamarád tento jev předvedli s vypoulenýma
očima, ohrnutým dolním rtem a děsivým chrčením). Paní Voge-
lová vypadá zřejmě tak, jako by na někoho volala, ale sebemenší
zvuk není slyšet, svítí stále silněji. Záři, již vydává, bude možné
zanedlouho zahlédnout oknem až zezdola z ulice.

Paní Vogelová je nejstarší člověk, jakého Elsi zná. Proto je rozumné předpokládat, že právě ona umře jako první. A proč by se to nemohlo stát zrovna teď? Jednoho zimního večera, kdy otec nepřišel domů. Je válka, Yngve si čte *Taržana* a matka šramotí v kuchyni. Zítra bude vše přibližně stejné jako dnes, vlněné punčochy, které koušou, pevné kožené šněrovací boty, kabát, čepice z králíčiny a ledové květy na oknech ve třídě, takže nebude vidět ven. Ven není vidět ani večer, to jsou všechna okna zakrytá černými zatemňovacími závěsy.

Naříkání na opačné straně zdi se změní.

Elsi nevěřícně naslouchá. Nepodobá se to až podezřele smíchu? Paní Vogelová vůbec neumírá, chodí po pokoji a směje se. Něco ji pobavilo a se vši pravděpodobností je při tom úplně sama.

Najednou tu jsou tóny. Proudí přes zeď a v Elsi hrkne. Přicházejí z klavírního křídla, které stojí blíže ke zdi, spinet stojí až v koutě u dveří. Tóny se splétají do výrazných obrazců, tu se odtrhnou, osamoceně pádí prázdnými ulicemi, vyčítavě na sebe volají, opět se sjednotí, štkají, jásají. A pak jsou všechny ty zasmušilé tóny opět pospolu.

Ze žlutého večerního světla lampičky proudí bezedný smutek.

Paní Vogelová to nemá v hlavě tak úplně v pořádku, říkala Elsin matka.

Znamenalo to, že paní Vogelová je tak trochu blázen, ale ne úplně. Ne tolik, aby skončila v Gaustadu. Do okolí Gaustadu naopak podniká z Collettovy ulice své vyjíždky na lyžích, což se zdá Elsi odvážné. Odvážné není jen to, že taková stará paní chodí sama na lyže a ještě většinou pozdě večer, ale i to, že se dobrovolně pohybuje kolem blázince – to už opravdu chce odvalu, především vezmeme-li v potaz, že to nemá v hlavě tak úplně v pořádku.

Milé dítě, řekne paní Vogelová a spráskne ruce. To je ale krásný klobouček! Vypadáš jako kočička. A s obdivem si prohlíží čepici z králíčiny, kterou Elsi nosí každou zimu, kam paměť sahá.

Chceš něco ukázat? zeptá se paní Vogelová. Pojď na chvilku dovnitř, maličká.

Paní Vogelová má v sobě něco nehmotného, jako by byla z prachu a šerosvitu, a v jejím počínání je vždy něco neskutečného. Vydává sotva znatelné závaný hořké vůně mandlového oleje, plísně a kafru, schovává dopisy, ptačí pera a loňské cukroví, píše básně na umaštěné kousky papíru a zabývá se rozličnými a prapodivnými rukodělnými pracemi. Je velmi zdvořilá a velmi zapomnětlivá. A k tomu pochází zdaleka, až ze Skotska.

Vždy se něčím zabývá, vždy má něco, co může ukázat, co může vyprávět, co může půjčit či darovat. Elsinko, byla bys tak hodná a přečetla mi tohle číslo z telefonního seznamu? Yngve, chlapče zlatý, byl bys tak laskavý a otevřel mi tuhle krabici? Milá paní Lundová, nechcete si poslechnout moji básničku? Podívejte, paní Lundová, upekla jsem makronky, nechcete ochutnat? Vezměte jich i pár dětem. Ale panu Vogelovi ani muk! zahihňá se.

Když vytírá schodiště, začne dole na odpočívadle v prvním patře, propracuje se nahoru do druhého, kde pokračuje až do své předsíně stále tou samou vodou. Elsin matka ji podezřívá z toho, že si tu špinavou vodu šetří i na další den. Stává se, že se ohání mokrým hadrem uprostřed noci, ačkoli schody už umyla během dne, na což ale zapomněla. Matka říká, že by se na té chladné chodbě přes noc neměla zdržovat. Docela chladno je mimochodem i v jejím bytě, možná právě proto chodí na lyže raději večer.

Lehounce jako děvčátko cupitá paní Vogelová před Elsi temnou předsíní. Všechny pokoje leží v pološeru, šetří nemilosrdně na proudu i na dříví, byt halí chladné a neustálé přišetí. Potrhané zatemňovací závěsy visí v oknech nakřivo, všude jsou květiny – ve všech oknech, na podstavcích a poličkách, na stoličkách a stolcích.

Zašlo to dokonce tak daleko, že se do věci vložili i lidé ze zdravotního odboru. Poukázali na to, že na okenních parapetech se tvoří plíseň a houba, a vydali pokyny k zajištění nápravy a k omezení pěstování rostlin, avšak bez znatelných výsledků. Elsina matka napočítala v jediném okně až sedmdesát květináčů.

Pěkný, sametem potažený nábytek je zakryt moučně bílými povlaky a zažloutlými novinami, povlaky se stahují jen při zvláštních příležitostech. Pod starými výtisky *Aftenpostenu* se skrývají anglické lenošky, vyšívané drobným křížkovým stehem, rokokové lavice, oválné mahagonové stolky, stoličky s vyšívanými polštářky. Zakryté jsou z velké části i koberce a paní Vogelová s grácií cupitá přes staré noviny, jako by to byla ta nejpůsobnější rozkvetlá louka. Vždy chodí v černém, pravděpodobně má na sobě po každé totéž – polodlouhé šaty s dlouhými rukávy nenápadného střihu, ale rozmanitě vzorované skvrnami, vlasy a šedými žmolky. Ke krku si spínacími špendlíky a brožemi připíná rozličné krajky. Na tyto uvolněné krémově žluté hadříky si stále sahá rukou nebo se škrábe na hrudi.

To je místo, kde nosí váček.

Šedý látkový váček nosí na šňůře kolem krku, ve váčku jsou všechny peníze. Na druhé šňůře visí klíče, na třetí malé zlaté brýle. Kolem krku paní Vogelové je hotová spleť šňůrek. Hubený vrásčitý krk představuje jejich zakotvení, udržuje pořádek mezi všemi těmito tíživými věcmi, bez nichž se neobejde. Šátrá kolem váčku, často ho vytáhne z výstřihu, aby se přesvědčila, že tam stále je. Pak zacinká klíči, brýle si posadí na úzký nos. Po obou stranách kořene nosu má od brýlí dvě červené skvrnky.

Zato uši. Elsi si pokaždé prohlíží právě její uši.

Uši paní Vogelové vykukují zpod bílých kadeří. Vykukují především ušní lalůčky, protáhlé a bledé jako kapky z voskové svíce, na lalůčkách se vždy houpají těžké náušnice s perlami či kamínky. Dírka v lalůčku se jí protáhla až dolů. Elsi je těmito lalůčky jak

očarovaná. Příště bude trhlina možná ještě o něco delší a jednoho krásného dne náušnice zkrátka spadnou z roztržených lalůčků, stejně jako padají jablka z větví.

Ty peníze jsou tajemstvím paní Vogelové. Nikdo neví, kolik jich má, dokonce ani pan Vogel. Ty peníze jsou *její*.

Paní Vogelová vlastní takzvané nemovitosti, přesněji řečeno chaty. Či ještě přesněji prkenné boudy a přístřešky v lesích, postavené především ze zbytků materiálu. Když byla mladší, podílela se vlastnoručně na jejich stavbě. Tyto nemovitosti či chalupy, což je označení, které upřednostňuje, pronajímá prostřednictvím krátkých inzerátů v *Aftenpostenu*. Přináší jí to malé i velké sumy, podle toho, na jak dlouho se jí podaří přimět nájemníky, aby tam vydrželi. Snaží se je vždy povzbudit dopisy a telefonními hovory hýřícími fantazií, píše i básně, aby nájemníky upozornila na skryté kvality místa a nádheru přírody. Chalupy sama navštěvuje, aby na ně dohlédla, zalyžovala si, nasbírala si lesní plody a houby či natrhala slívy a jablka, které potom zaváří, a vyrábí z nich mošty, a zašpiní tak celou kuchyni. Vaří z nich želé a zavařeninu a všechno ukryje tak zdařile do sklepa, že ty zaprášené sklenice už pak nenajde nikdo, včetně samotné paní Vogelové.

V chladných zdech obývacího pokoje ještě visí vůně jablek, vůně letního ovoce, které leželo celý podzim rozprostřené na novinách rozložených na podlaze. Navíc zde voní prach, doutníky a plesnivá zemina a něco pronikavého, podobného terpentýnu, co vychází z čisticího prostředku, který paní Vogelová používá na klavírní křídlo, jediný kus nábytku, kterému věnuje péči. A křídlo se v pokoji pohupuje jako molo, obložené svícny a fotografiemi, malými i velkými figurkami ze sádky a stříbra, stohy not, dopisy, pohlednicemi a papírovými krabicemi plnými ptačích per. V pokoji neustále bzučí několik much. To u mě všechny přechkávají zimu, říká, všechny mouchy z Osla, a říká to s nadšením.

Posaď se, maličká. Posaď se na stoličku.

Elsi se posadí jako obvykle na stoličku u klavíru, noviny jí zasustí pod zadkem. Zatímco paní Vogelová těká kolem a hledá to, co jí chce ukázat, ze šera vystupují obrazy. Staré čluny se skasanými plachtami. Zeleninová mísa. Hrozen červeného vína a džbán se zpola uschlými růžemi. Žlutavé pobřežní krajiny. Portrét mladé dívky s malýma, hluboko zasazenýma očima, vlnitými vlasy, úzkým nosem a v šatech ke krku, zdobených volány. Ve skutečnosti jsem byla mnohem hezčí, utrousí paní Vogelová jen tak mimochodem. Mladá dívka na obraze ji nezajímá. Roky mezi nimi vytvořily oponu času, mlhu zkušeností, zdá se, jako by už spolu neměly nic společného.

Bernhard Folkestad, řekne paní Vogelová a ukáže na jeden z obrazů. To byl zábavný člověk! Tu se staré oči rozzáří, jako když se vyleští matné skleničky na víno.

Konečně najde to, co celou tu dobu hledala, sáček s věcmi na ruční práce, vybledlý sametový sáček, který snad býval kdysi žlutý nebo hnědý, možná zelený. Práší se z něj, ale ona si toho nevšímá. Chvějícíma se rukama nejprve vytáhne několik předmětů, o kterých si nemyslela, že je ještě kdy najde, konkrétně pouzdro na brýle, několik lístků na tramvaj a svazek klíčů k jedné z jejích chalup.

Ty jsem hledala jak divá! Šťastně klíči zacinká. Ve druhé ruce má pletení, rozprostře je na klíně, zatímco klíče chrastí. Pletení vytváří čtyřúhelník, barvy působí, jako kdyby je zkombinovala bez ladu a skladu, rezavá, žlutá a černá klubka vlny.

Uhodněš, co to bude, Elsinko?

Elsi hádá, že svetr nebo čepice, nebo možná šála?

Neuhodla! Bude to pantofel! Tady to sešiju a možná, i když jisté to vůbec není, ale možná najdu nějaké staré podrážky, a hopla, budu mít pár pěkných teplých pantoflů. Pro mou dceru Margaretu, kterou vždycky zebou nohy. Proto se všechny dívky vdávají, to jsi nevěděla?

Elsi hloubá nad tím, jestli by neměla uplést ještě jeden.

Ještě jeden? Na to paní Vogelová vůbec nepomyslela. Máš úplnou pravdu. Možná najdu víc zbytků vlny a dva pantofle přece vůbec nemusí být stejné. Lidé mají tak bláznivé představy. Když jdu do společnosti, mám na sobě vždy jednu botu hnědou a druhou černou. Lidé jsou jako malé děti, je tak snadné je pobavit. A zatímco se smějí, zapomínají, že jednoho dne umřou. Tak už to zkrátka je.

Kdo byl Bernhard Folkestad?

To byl malíř, velice slavný malíř. Ach, ty báječné obrazy. Všechna ta pěkná zelenina. Psal také knihy. Počkej! Něco ti ukážu. Zatím hraj, maličká.

A paní Vogelová pobíhá po novinách, přehrabuje se ve váčku na prsou, něco hledá, vždycky něco hledá, zatímco Elsi na klavíru vytukává stupnice. Elsi sní o tom, jak své ruce nechá vznášet nad klaviaturou, jak je překříží a nechá vytrysknout dlouhé kas-kády, jak bude cupitat v diskantech a vyluzovat hrozivé basové tóny, jak nechá vše splynout v mohutné souzvuky, jež naplní celý pokoj a budou kanout do vedlejších bytů a o poschodí níže, budou vlát ven z okna a způsobí, že se lidé na chodníku zastaví.

Na klavíru stojí zarámovaná fotografie mladé ženy s vyčesanými vlasy a kadeřemi u spánků. Podobá se paní Vogelové, ale Elsi ví, že je to Agathe Ursula Backer Grøndahlová. Paní Vogelová jí o ní vyprávěla, hrála Griega v Londýně a dirigoval sám Grieg, bylo jí pouhých sedmnáct, když debutovala a hrála tehdy Beethovena tak, že lidem běhal mráz po zádech. Navíc skládala romantické klavírní skladby a paní Vogelová ji slyšela před mnoha, mnoha lety hrát na koncertě v Anglii.

Agatho Ursulo, šeptá Elsi nad klaviaturou směrem k mladému vážnému obličejí na malé fotografii v oválném rámu. Nenaučila bys mě to tajemství? Takové tajemství musí existovat, tím si je jistá, malý klíček, jakýsi kód, a najednou člověk *umí* hrát na klavír.

Stejně jako když se člověk najednou naučí jezdit na kole. Myslí si, že někdo jde vedle a drží ho, anebo jde vzadu a kolo podpírá, a přitom jede sám, vůbec nikdo ho nedrží, prostě a jednoduše se to naučil. Stejně to určitě musí být i s pianem a klavírem. Paní Vogelová řekla, že Elsi může přijít a hrát na klavír, kdykoli bude chtít. Našla také sešit s notami.

Ale to tajemství před ní neodhalila.

Jedna jako druhá je střeží, paní Vogelová i její tři dospělé dcery, které všechny hrají na piano a které se všechny odstěhovaly z domova. I paní Dahlová, Livina matka, která zpívá v revue a sama se na piano doprovází. Nikdo není ochoten to tajemství prozradit.

Z dětí manželů Vogelových jako jediný na piano nehraje Philip. Bydlí dosud doma, ale zdá se, jako by ani nebydlel. Philip je téměř dospělý. Hubený a tichý, chodí po schodech ve starých plátkách, šedém saku a dřavých punčochách. Vždy se zdvořile ukloní, ale nikdy s nikým nemluví. Pokaždé to vypadá, jako by mu byla zima. Barva jeho kůže připomíná staré noviny, které má paní Vogelová položené na podlaze. Philip umí zpívat a chodí na setkání letniční církve do Filadelfie. Jeho kolo stojí u vchodu, je to staré černé kolo s košíkem na nákup.

Je to ostuda, říká Elsinina matka rozhořčeně, takový pěkný mladík a přitom chodí, jako by byl nějaký poslíček. A zatím jako syn ředitele...

Když je v noci letecký poplach a všichni z jejich vchodu běží dolů do sklepa, sedí Philip v koupelně ve druhém patře a zpívá *Náš Bůh je mocná pevnost*. Philip zpívá vysokým, téměř dívčím hlasem.

Paní Vogelová na víko klavíru položí knihu a zbožně ji otevře. Její ukazováček se snaží sledovat několik slov napsaných na titulní straně: „Mé dobré přítelkyni Goggi. Tvůj oddaný Bernhard F.“

Paní Vogelová teď mluví už jen o panu Folkestadovi a dalších lidech, které znala. Je to vyprávění z Jiné doby, jak tomu sama

říká. To bylo předtím, než nastalo všechno to smutné, čemu říká Zlá doba. Za těch šťastných dní, kterým se tedy říká Jiná doba, byl pan Vogel ředitel veliké firmy. Bydleli v Londýně, Kodani a Bergenu. Měli v domě výpomoc a zahradníky a paní Vogelová pořádala soaré, karnevaly, vyjížďky na sáňkách, koncerty a výlety. Byli to nejrůznější lidé, chudí i bohatí, jak paní Vogelová říká, ale tak milí, tak zábavní, všichni do jednoho. A Bernhard byl z nich nejzábavnější!

Zahrála byste mi? ptá se Elsi.

Vymění si místa. Malička paní Vogelová vklouzne na stoličku pokrytou novinami, nasadí si brýle na lesklé červené skvrnky u kořene nosu, listuje notami. Ohnuté prsty při hře postupně měknou a Elsi ji pozorně sleduje. Nešlo by to tajemství odhalit právě teď? Je přesvědčena, že pod klaviaturou je jakýsi zámek, ten se odemkne a pak z toho, jak člověk pohybuje prsty, vzniká hudba. V tom případě musela paní Vogelová zámek odemknout, aniž by si toho Elsi všimla, protože nyní se melodie line šerým pokojem a paní Vogelová si ji pobrukuje jemně přeskakujícím hlasem.

Navečer, tak to stojí psáno nahoře na notovém archu. Od Agathy Backer Grøndahlové. Tóny jsou útlé jako dešťové kapky nebo žbluňkání v malých karafách. Elsi stojí bez hnutí, naslouchá celým povrchem těla a tóny se jí dotýkají jako stébla trávy nebo měkké vlasy. Elsi a paní Vogelová jsou spolu v nízkém světle klavírních lampiček, za zatemňovacími závěsy, v zarostlém obývacím pokoji. Oči paní Vogelové září, její hlas se scelí, je nyní celistvý a už nepřeskakuje. Na protáhlých ušních lalůčkách se pohupují dvě kapky perel. Poslední tón zůstane viset v pokoji, i on se podobá kapce.

Paní Vogelová zavře oči. Malé nohy v hnědých vlněných ponožkách sklouznou z pedálů.

Myslí teď na Jinou dobu, na Londýn a Kodaň. Někdy se zdá, jako by v Jiné době žila doposud. Byt v Collettově ulici, který

naplnila rostlinami v květináčích, se jí nijak zvlášť netýká. Rostliny jsou živým plotem, který vysadila, aby ji chránil před ulicí, denním světlem, válkou, před vším, co je právě nyní. Za živým plotem má hudbu a všechny obrazy, nábytek a koberce pod novinovým papírem. A k tomu krabice s cukrovím, které schovává, aby je pan Vogel nenašel. Často je nenajde ani ona sama.

Když má paní Vogelová někam odejít, předvede se pokaždé Elsině matce. Matka jí okartáčuje žmolky a vlasy z vyrudlých hedvábných a krepových šatů a vrtí hlavou, když se dívá za maličkou paní, která cupitá ze schodů s jednou botou černou a druhou hnědou, kolem krku boa se žlutýma liščíma očima. Někdy paní Vogelová schovává krabice s cukrovím do šatní komory, což mívá ten překvapivý následek, že se tmavý převlečník pana Vogela a jeho černé sako za teplých letních dní potřísní rozteklým margarínem. Když byla paní Vogelová jednou na cestě do obzvláště vybrané společnosti, bylo to zrovna k přítelkyni, která před válkou udržovala přátelské styky s korunním princem a jeho manželkou, upozornila ji matka na mastné skvrny táhnoucí se po zádech šatů a pokusila se je alespoň trochu smýt. Paní Vogelová se pak docela jednoduše rozhodla, že se po celou dobu, kdy bude ve společnosti, bude držet zády u zdi.

Nyní se paní Vogelová přesune ke spinetu. Ví, že se Elsi líbí jeho zvuk. Zní to, jako by v sobě měl suché listí.

Jednoho dne se tedy s dobou a s podnikem pana Vogela něco stalo. Najednou už nebyl ředitelem, poslali ho do Osla, kde ve svém postavení klesl na pojišťovacího agenta, později na účetního. Nějaký čas bydleli v lepší čtvrti Vestkanten a snažili se i nadále zachovat alespoň něco z dřívějšího společenského života, ale postupem času ztratila paní Vogelová zájem. Pan Vogel zval hosty na večírky, na které paní Vogelová pravidelně zapomínala. Hosté si v předsíni svlékali svrchníky a spokojená paní Vogelová seděla

zasněžená v tramvaji z Holmenkollenu po několikakilometrové projíždce na lyžích. V domě nebylo žádné jídlo k pohoštění. Zatímco se paní domu, oblečená v pumpkách a liščím boa, snažila udržet hosty v dobrém rozpoložení u klavíru, donesl pan Vogel ve spěchu jídlo a víno z nejbližší kavárny. Ti lidé byli trochu nudní, zasmála se klokotavě paní Vogelová, proto jsem na ně asi zapomněla.

Pak už pan Vogel přestal hosty zvat. Místo toho začal pít. Sám.

Z Vestkantenu se přestěhovali do tohoto malého bytu v Collettově ulici. Paní Vogelová vedla svůj podivínský život za plotem z květináčů a rostlin a podnikala své výlety, na lyžích či pěšky. Její manžel kouřil své doutníky a příliš toho nenamluvil. Často proležel celý den na pohovce.

Vogelovi měli jako jediní v celém vchodu telefon. Stál na konci předsíně, a když si člověk chtěl zavolat, viděl dovnitř do kuchyně i do neutěšeného rohového pokoje, kde měl Vogel pohovku. Elsinina matka ke svému zděšení zahlédla, jak si paní Vogelová přinesla v novinovém papíru rybu, kterou koupila v přístavu, a jak pouze vykuchala vnitřnosti a hodila rybu rovnou na pánev.

Přes to všechno není Elsinina matka nikdy na pochybách, že paní Vogelová je *dáma*. Říká také, že pan Vogel je nóbl pán. Neříká to bez úcty, ačkoli mu několikrát pomáhala do posledních schodů, když trochu přebral.

Chudák stará, říkává také.

V pravidelných intervalech jezdí paní Vogelová pryč, aby dohlédla na své nemovitosti. Cestuje sama nebo s několika přítelkyněmi, úhlednými staršími dámami. Přicházejí vhodně ustrojeny do větrovky, sukně a baretu, s batohem či kufrem. Když je sezona, mají s sebou i lyže.

Paní Vogelová má neobyčejně dlouhé dřevěné lyže s bambulkami na špičkách a řemínkovým vázáním. Dlouhé křivé bambusové hůlky náleží zhruba do stejné éry dějin lyžování. Nikdy ji

nenapadlo, že by toto vybavení nebylo dostatečně dobré. Právě naopak, střeží svoje lyže jako drahocennost, jíž jsou, stejně jako krabice s cukrovím a sklenice se želé.

Setkávají se na autobusovém nádraží Ankerløkken nebo na Východní dráze podle toho, která z chalup paní Vogelové je cílem cesty. A vida, tady opět předvádí Goggi Vogelová své velkolepé entrée: přichází docela jednoduše s prázdnýma rukama, pouze s nevzhlednými dlouhými lyžemi zavěšenými kolem krku a s pleskající brašnou kolem pasu. Ptají se, co udělala se zavazadly, přece jen mají být pryč osm dní. Se zavazadly? Ano, třeba s oblečením. Oblečení? To mám tady! Paní Vogelová triumfálně rozepne zip větrovky. A dámy jsou krajně vyvedené z míry, když se ukáže, že vše, co potřebuje, má *na sobě*: svetry, halenku, šaty a pod tím pyžamo a prádlo, vrstvu za vrstvou pod větrovkou a pumpkami, a úplně vespod nezbytný váček s penězi na prsou. Takto ze sebe pouze podle potřeby svlékne jednu vrstvu oblečení za druhou a nemusí se s ničím nosit.

Před odjezdem se jako obvykle předvede Elsině matce, která se nedokáže ovládnout a rozesměje se tak, že se musí posadit na židli. Paní Vogelová se rozesměje také, směje se pisklavě a hihňavě. Pak se rozjařeně vydá na cestu a její dlouhé lyže narážejí do zábradlí a zdi schodiště.

Pokud paní Vogelová ve vši tajnosti upeče něco sladkého a zazvoní přes chodbu u Lundových, aby si nabídli z umaštěné krabice, stává se, že pan Vogel náhle vyjde z šera předsíně, jen ve spodním prádle, když přeruší nekonečné polehávání na pohovce v rohovém pokoji.

Možná bych i já mohl ochutnat? zeptá se a v jeho hlase se mísí nucená zdvořilost se zbytky dávného vzteku.

Paní Vogelová hbitě zareaguje, přiklopí víko, schová krabici za záda a otočí se k němu.

Ochutnat co? zeptá se udiveně.

Tu se pan Vogel galantně ukloní a učiní rukou gesto, jako by ji chtěl vyzvat k tanci:

Vy Skotko, řekne a usměje se vítězoslavně. A smutně.

Ale to s Philipem je ještě smutnější.

Jednoho dne přijde v novém oblečení. Vzbuzuje to takovou pozornost, že všichni přímo visí z oken, aby ho zahlédli. Přetahují se o kukátko na dveřích, když vědí, že se zrovna krade po schodech nahoru.

Má na sobě tmavý zbrusu nový oblek, podobá se lyžařskému úboru a patří k němu čepice ve tvaru lodičky. Kráčí v černých nablýskaných holínkách.

Matka se dá do pláče.

Tak má ten nebohý hoch konečně nové oblečení, řekne s pláčem.

Philip se dal ke Quislingovým nacistickým oddílům.

Nato začne paní Vogelová se stěhováním.

Neochvějně si vzala do hlavy, že se odstěhuje, a ve dne v noci rachotí s nábytkem. Stará paní se ze schodů vláčí se židlemi, květinami a stoličkami, potaženými plesnivým sametem. Vysvětluje, že stěhovací auto je už objednané, už se prý rozhodli, že se odstěhují zpátky do Vestkantenu. Elsině matce se ji podaří přesvědčit, aby nenechala stát nábytek venku na dešti a sněhu, a pomohou jí vše odnést zase zpátky nahoru.

Někdy se rodina probudí uprostřed noci kvůli rámusu na schodišti, to se paní Vogelová snaží vynést těžké věci na půdu – lampy, stolky i obrazy. Jindy je probudí, když se paní Vogelová vrací ze svých nočních lyžařských vyjížděk a trmácí se nahoru s dlouhými lyžemi a hůlkami po schodišti ponořeném do tmy.

Někdy se také stane, že tam uprostřed noci stojí se srolovaným kobercem v náručí. Chce si ustlat u vchodu na půdu.

Tam uvnitř je šílenec, řekne na vysvětlenou a pokývne směrem k rohovému pokoji.

A muž, který s ní sdílí dobré i zlé, sedí opilý a zničený, obklopený prázdnými láhvemi a špinavým ložním prádlem a pláče jako dítě.

Když byl v noci letecký poplach, shromažďovalo se obvykle všech šest rodin z jejich vchodu u sklepa. S výjimkou paní Ingebrigtsenové z prvního patra, která byla tak špatná na nohy, že raději zůstávala sedět ve své předsíni, a kromě Philipa, který si sedl v koupelně a zpíval duchovní písně, se všichni uchylovali za náletů dolů. Ve chvatu si navlékli oblečení přes věci na spaní, někdo popadl pléd či vlněnou deku a všichni pospíchali po schodech do prochládlé mandlovny.

Elsi často dumala nad tím, proč by mělo být lepší nechat si spadnout na hlavu celý dům o třech podlažích než zůstat v bytě a nechat si na hlavu spadnout jen střechu a půdu. Střepiny, řekl někdo. Kulometry, dodali ještě. Dole bylo nejbezpečněji.

Každopádně tam byla zima.

Seděli tam namačkáni jeden na druhého na lavici, na mandlu, na rozkládacích židlích, těsně vedle sebe pod vlněnými dekami. Paní Vogelová s sebou mívala stoličku s plyšovým potahem. Děti byly vydešené a ospalé, směs úzkosti a únavy se po těle rozlévala jako nevolnost. Když spolu za těchto nocí seděli namačkáni v pyžamech, svetrech a pod vlněnými dekami, všichni se k sobě chovali ohleduplně. Úzkost za takových nocí tlumily teplé deky, blízkost těl, přátelská slova.

Jako poslední přicházel do sklepa pan Vogel. Vždy ve starém zimníku navlečeném přes spodní prádlo, s bílou šálou, doutníkem a zasmušilýma očima. Obnošený černý zimník, doutník a těžkomyslnost ho vždy věrně provázely.

Když byly výbuchy tak blízko, že se v nerytmickém dunění po dopadu bomby velký zděný dům celý otřásal, hlouček ve sklepe

se rozechvěl, děti vyjekly a rozdrkotaly se jim zuby, někdo se rozplakal a někdo se dal do modlení otčenáše. Ale paní Vogelová seděla na své stoličce a začala zpívat:

*Skřivánčí mne křídla nesla,
jeho píseň pěl můj hlas,
snad mne povede má cesta
přímo v ráj, až přijde čas,
přímo v ráj, až přijde čas.*

Pan Vogel se vztyčil ve svém černém zimníku (ve kterém ostatně chodil po celý rok), aby získal přehled o situaci: dunění venku ve městě, plačící ženy, vzlykající děti, stará žena na stoličce, která při svém zpěvu šátrala rukou po váčku na prsou. A tu si ten starý ředitel a zpěvák Sboru stavu obchodnického, tento před chvílí ještě ne zcela střízlivý účetní, povolil šálu u krku a připojil se ke zpěvu svým barytonem:

*Jen ať zrak mi zastřou slzy,
bude-li však duše mít
dál svá křídla, najdu brzy
ke zámku mládí, kudy jít,
ke zámku mládí, kudy jít.*

Hlasy spolu pěkně ladily, zněly dvojhlasně, ten poněkud přeskakující soprán paní Vogelové a baryton pana Vogela. Bylo zřejmé, že jsou zvyklí zpívat společně, nebo že na to přinejmenším kdysi zvyklí byli. Odzpívali všechny sloky, aniž museli hledat slova. Uprostřed zdí vítězoslavně zaznívala poslední sloka:

*Dobře vím, že v říši smrti
rozkvete zem jarem zas,
rozkvete zem jarem zas!*

Ve sklepe bylo ticho. V tichu bylo slyšet šplouchání ve vodovodních trubkách, durový zvuk letadel, který se vzdaloval, a náhlé kníknutí z rukávu kabátu paní Vogelové. Dal jí snad někdo koťátko? Plakala tiše a mňoukavě a všichni chápali, že

nepláče kvůli dopadajícím bombám nebo kvůli domům, které se někde ve městě zhroutily.

Pan Vogel si zavázal šálu kolem krku a zapálil si zbytek doutníku. Na jeho tváři se opět jako stín rozestřela zachmuřenost, věčná zimní temnota. Temnota, která byla vlastní pouze jemu.

Stejně jako jeho zimník.

Paní Vogelová uchovává lyže v koupelně.

Nemá je na půdě ani ve sklepě jako ostatní. A není nic neobvyklého potkat večer paní Vogelovou na schodišti. Maličká bělovlasá paní s neskutečně dlouhými lyžemi na ramenou a křivými bambusovými hůlkami s mohutnými talíři zastrčenými v podpaží míří na večerní projížďku do Gaustadu nebo k jezeru Sognsvann.

Ale milá paní Vogelová, říká matka. Snad nejdete ven tak pozdě a v takové tmě?

Paní Vogelová se usměje svým okouzlujícím kočičím úsměvem. Svetr a větrovku si natáhla přes šaty, hubené nohy ve shrnutých punčochách se ztrácejí v kožených šněrovacích botách. Chomáčky vlasů vykukující zpod vlněného šátku, který si uvázala přes hlavu, vypadají jako huňaté chuchvalce, které našla za prádelníkem.

Mám schůzku, zašeptá paní Vogelová. Schůzku s jedním pánem! Že neuhodnete s kým, paní Lundová? Zahihňá se, v malých, hluboko zasazených očkách se zajiskří:

S mužem z Měsíce!

Loudavě schází dolů po schodech, lyže se jí houpají na ramenou, ošuntělá brašna jí pleská na zádech. Před vchodem si připne lyže a pomalu se přes dvorek vydává ven na chodník a podél závějí nahnutých k jeho okraji vzhůru po Geitmyrské ulici.

Elsina matka zhasla v koupelně, stojí u okna, dívá se za ní a vrtí hlavou.

Není obtížné paní Vogelovou sledovat, jak se zvolna šine dál, odpich za odpichem. Vzhůru po Vallegaten, jednou z příčných ulic k parku Idioten, odkud je pěkný sjezd k Ullevålské ulici. Lyže překlápají tramvajové koleje ve čtvrti Adamsstuen, pak paní Vogelová překříží Kostelní ulici a už může hezkou chvíli pokračovat po Blindernské.

Před malou lyžařkou ze Skotska se rozprostírají pole zalitá měsíčním svitem. Bílá krajina ji přijímá bez jakýchkoli komentářů. Tady nikdo neví, jak krásná kdysi byla, nikdo nepronáší bokem nic o zarostlém bytě v Collettově ulici s houbou na okenních rámech ani si nešeptá nic o nějakém panu Vogelovi, zachmuřeném muži, který spí na pohovce oblečený anebo nepřijde domů vůbec. Stará žena na dlouhých lyžích klouže pryč po novém sněhu, vyšlapává do země vlastní zakřivené stopy. Vázání vrže a špičky holí ve sněhu vzdychají. Občas trochu vyjekne, nejspíš radostí, možná také lapá po dechu.

Krabice s cukrovím jsou schované v šatní komoře. A peníze má ve váčku na prsou.

Měsíční svit je mlčenlivý a na její straně. Stopy lyží se vinou po sněhové pokrývce, písmena šedá jako stín na velkém bělostném archu.

Mám tě učesat, babičko?

Elsi sedí v okně, jí ovesné vločky s cukrem a čeká, až skončí válka. Přála by si piano a větší zuby. A kamarádku, která má vlastní pokoj.

Teď tu s nimi bydlí i babička.

Každý večer jí v kuchyni rozkládají postel. Přes den je postel v největší šatní komoře, kde matka sedává za bouřky. Elsi a Yngve se nastěhovali do jídelny, Yngve spí na gauči a Elsi na jedné části rohové pohovky. Odklidí vždy pět šest polštářů, aby si udělala místo, a polštáře se pak naskládají na podlahu u nohou postele, aby byla pohovka dostatečně dlouhá. Když se teď z ložnice stal obývací pokoj, matka a otec už nemají manželskou postel ani prádelník a každý večer rozkládají pohovku na spaní. Někdo musí matce pokaždé pomoci pohovku rozložit. Když je pohovka rozložená, obývací pokoj se úplně promění. Přestává být obývacím pokojem až do chvíle, kdy se ráno pohovka zase složí.

Každou chvíli spí jinde, zkoušejí různé varianty. Změna potěší, tvrdí matka. Elsi tyhle změny nesnáší a sní o vlastním pokoji, což ale v tomto bytě není možné. Matčíným záměrem zjevně je, aby se co největší část bytu podobala obývacímu pokoji, nemělo by být patrné, že tam někdo musí spát. Všichni proto do úmoru přenášejí postele a ložní prádlo, rozkládají postele, rozestýlají je a několik hodin v nich spí, než je zase musí odestlat, složit, odnést a zahladit všechny stopy po nočním spaní.

Matka je ranní ptáče.

Je vždy na nohou jako první a nejdřív myslí na to, aby vstal i zbytek rodiny a všechny postele se mohly sklidit.

Někdo by mohl přijít, říká matka.

A ten někdo, ať už by to byl kdokoli, nesmí za žádnou cenu zjistit, jak rodina spává. Skoro to vypadá, jako by všechna ta tajemná místa na spaní, která se každý večer vyčarují a ráno zase zmizí, měla v sobě něco zahanbujícího. Dokonce i o nedělích matka neklidně cupitá kolem postelí a netrpělivě se snaží vytáhnout celou rodinu z peřin. Aby se hned vyvětralo, aby se peřiny, prostěradla a polštáře srolovaly, vše aby se odneslo do komor (kde ložní prádlo přes den leží vyskládáno do sloupečků podle určitého systému), aby se složila rozkládací postel v kuchyni a pohovka v obývacím pokoji, přes gauč aby se úhledně rozprostřel přehoz, na rohovou pohovku se daly sametové polštáře a stůl s křesly se vrátily na své místo. Netrpělivě pobíhá a všechny diriguje tak, aby z kuchyně byla opět kuchyň, z obývacího pokoje obývací pokoj a z jídelny jídelna.

Byt by se totiž měl podobat něčemu noblesnímu, snad zámku. Velká sbírka broušeného skla v příborníku v jídelně, matčina pýcha, by něčemu takovému napovídala. A stejně tak tomu napovídají i závěsy v barvě královské modři ve dveřích a matčina slabost pro zrcadla a lampičky. Matka se také živě zajímá o královskou rodinu, ví všechno o evropských královských rodech, jaké strýce, tety a sestřenice má král, korunní princ, korunní princezna a zbývající dvě princezny a princ.

Elsi sní o vlastním pokoji.

Protože nikdy neznala nikoho, kdo by vlastní pokoj měl, není si zcela jistá, jak takový pokoj vypadá. Dovede si představit jedi- ně komoru. Stála by v ní postel, byla by bílá a zůstala by postelí ve dne i v noci. Komora má dveře, které by Elsi za sebou mohla zavřít. Zavře dveře, posadí se na postel a píše si deník, který má schovaný na určitém místě v komoře, na místě, kde ho nikdo nemůže najít. Moci si zapsat přesně to, co se člověku právě chce, a schovat si slova pro sebe, to se Elsi zdá jako něco nedosažitelného, jako luxus.

Babička se píchla do ucha jehlicí do vlasů.

Mám tě učesat, babičko?

Bůh ti žehnej, holubičko moje. Chce se ti?

Jedna z prvních Elsiných vzpomínek je, že s matkou, Yngvem a často i babičkou byli pořád doma. Svět se omezil na stěny obyvacího pokoje s okny do ulice, stěny obrácené k sousedním bytům a bledě modré stěny kuchyně s okny do dvora a na Lovisenberg. Napříč bytem vedla dlouhá předsíň, která ho rozdělovala napůl jako nějaká ulička. Jedno prkno v podlaze se ozvalo, kdykoli na něj někdo stoupl, přibližně čtyři kroky od vstupních dveří to vždycky zavržalo, dlouze a úpěnlivě.

V létě matka scházela po schodech až dolů a věšela prádlo na sušák. Elsi stála na židli a viděla ji daleko, hluboko dole pod oknem, s turbanem na hlavě a s košem prádla v ruce. Ztratila se za keři u popelnice, ale znovu se objevila mezi větvemi a od sušáku zamávala. Elsi stála u okna a dávala pozor, aby matka nezmizela. Stála tam, i když šla matka do obchodu, Yngve často vyhlížel s ní. Přitiskli obličej na okenní sklo a pozorovali každého, kdo přicházel po chodníku. Okenní háčky byly přivázané provázkem. Oba natahovali krk a předháněli se, kdo první zahlédne matku, až se objeví u kaštanu na rohu.

Babička nosí tmavé šaty a pantofle.

Do krátkých bílých vlasů jí svítí slunce, na hebkých bělostných rukou tmavohnědé skvrny, které se Elsi snaží spočítat. Odpoledne sedává babička u kamen a podřimuje, zatímco ji Elsi češe a hledá vypadané vlasy na rubu šatů. Za každý vlas, který najde, dostane jeden øre. Na jednom prstě má babička dva široké zlaté prsteny, jeden z nich se zařezává hluboko do kůže. Na krku nosí stříbrnou brož se dvěma malými zelenými kupolkami, dvěma tajuplnými klíčky, kde podle babičky a Elsi bydlí dva ptáčci, ne větší než mouchy, a jsou nejraději uvnitř.

Když si Yngve hrál na dvoře, často pak byl slyšet na schodech jeho pláč. Dupal, brečel a potom se vrhnul babičce do klína,

zatímco mu babička hladila malou hlavičku se světlými štrapatými vlásky a vinula k sobě to hubené tělíčko.

Bábovka, plakal Yngve. Říkají mi Bábovka.

Babička a matka nosily do obou místností dříví ke kamnům. Noviny a časopisy se dávaly do bedny v koupelně. Elsi je mohla roztrhat, zmuchlat stránky a naplnit kamna pod velkým měděným kotlem na vodu. Každou sobotu se v kamnech zatopilo, koupelna se vyhřála a byla cítit příjemnou vůní hořících novin a rozpálené leštěnky na měď. Jak stará čísla časopisů *Hjemmet*, *Illustrert* a *Morgenposten* postupně vzplanula, ohřívala se voda v měděném bubnu. Byl na dotek žhavý. Když se vyleštil, mohl se v něm člověk prohlížet jako v zrcadle, zvláštní oválný odraz. Když se napouštěla voda do vany, naplnila se místnost párou a protáhlý odraz přestal být zřetelný nebo zmizel. Šedá mlha zahalila zrcadlo na skřínce s léky a zmačkané noviny zaševelily, jak se v kamnech rozpadaly.

Za bouřky se všechno lesklé, všechno mosazné a měděné přikrývalo ručníky a prostěradly. A matka si sedla na štokrle do komory.

Babička nosila velké papuče a chodila pomalu. V rohu kuchyňského okna ležely léky, měla je na srdce. Lákala punčochy, záplatovala šaty a ložní prádlo, pletla punčochy a přišívala knoflíky. Škrábala brambory, oplachovala zeleninu, vařila rybízový džem, nakládala okurky a hlídala Yngveho a Elsi, když byli matka s otcem pryč. Četla Bibli a každé slovo farních novin.

Ven vycházela jen výjimečně. To si pak nazula šněrovací boty, které už měly kůži vyboulenou podle tvaru nohou. Elsi jí zavázala tkaničky. Babička chodila pro důchod, navštívit Agnes nebo Augusta nebo paní Lisbergovou na Sinsen nebo do města na setkání Misijního spolku. Vytáhla svou černou halenku s látkovými knoflíčky, hedvábnou halenku černější než noc a saze, nemohlo být nic černějšího než černé hedvábí. Na prsa si přišpendlila brož

se zelenými kupolkami. Potom si plivla na dva prsty, přejela jimi po bílých vlasech a uhladila je. A byla nastrojená.

Matka, která si nechávala dělat trvalou, pudrovala se a lakovala si nehty, která nosila silonky a kožich, se smála, když babičce z ramenou ometala vlasy a pomáhala jí obléct černý vlněný kabát.

Ty jsi opravdu nenáročná, maminko, řekla.

Mám všechno, co potřebuji, Emmo, odpověděla babička klidně.

Vzala si kabelku a hůlku. V měkké černé kabelce ležela lahvička s léky, klíč od domovních dveří, čistý kapesník, několik kafrových bonbonů v kornoutu, peněženka ovázaná gumou a obal na brýle. V peněžence měla tramvajenku, lékařské recepty, křestní list, doklad o zaplacení hrobového místa, občanský průkaz, pár ošuntělých bankovek, los do lotynky, přidělové lístky a ohmatanou černobílou fotku Yngveho s Elsi.

Čas od času Elsi oblékli do námořnických šatů a bílých podkolenek a poslali ji s babičkou do Misijního spolku nebo ke slečně Lisbergové na Sinsen. Byly to poklidné výlety, jež ji nicméně naplňovaly novými vjemy, jinými pokoji, jinými obličejí. S babičkou a jejíma rukama složenýma poklidně v klíně, s rukama se zlatými prsteny a čajovými skvrnkami, byla Elsi v bezpečí. A ráda se dívala na postarší dámy, na ty suché, měkké dámy v tmavých šatech.

Babička dostala na přiděl bochník chleba a keřírové mléko, které pak jedli čajovou lžičkou, připomínalo smetanu.

Babička měla vždycky něco na rozdávání. Výherní los do lotynky, padesátník, kafrový bonbon, kostku cukru smočenou v kávě nebo se smetanovým škraloupem, kousek koláče nebo pohlázení. Nevlastnila nic, ale vždycky měla čím obdarovat.

Matka se to taky naučila. Žebráci přede dveřmi vždy dostali krajíc chleba v ubrousku. A podomní obchodníci mohli přijít do kuchyně, otevřeli kufříky a prodávali hřebínky, stužky a tkaničky

do bot a pouliční zpěváci zaplavovali dvorek srdcervoucími písněmi, doprovázeli je harmonikou a sbírali kornouty s mincemi vyhozené z kuchyňských oken.

Elsi vystříhuje papírové panenky a babička zatím látá ponožky. Jediné zvuky široko daleko vydávají malé nůžky na nehty zakusující se do kartonu a velké nůžky, když je babička odkládá na stůl. V okně stojí vánoční begonie, květináč má obalený zeleným krepovým papírem. Babička štipuje a Elsi stříhá. Chvilkami je takové ticho, že Elsi slyší, jak babičce kručí v břiše. Občas zaslechne i tiché mlasknutí, to když babička našpulí pusu jako velbloud a nějak pohne jazykem a odsaje sliny nebo s klapnutím vrátí protězu zpátky na místo. Když je ticho už moc dlouho, babička žadoní, aby Elsi zazpívala. A Elsi zpívá *Já zbabradu znám krásnou*.

Maminka tu už nemůže bydlet, říká matka. Je to tu moc malé, musí mít něco svého. Agnes s tím musí něco udělat.

V létě babička sedí u kuchyňského stolu a čistí rybíz. Záclony povlávají v průvanu. Ruce jí červenají, odhání vosy a dlaně si otírá o zástěru nataženou přes šaty. Klidnými pohyby odtrhává stonky od hroznů, bobule odkládá do cedníku na propláchnutí, stonky se kupí na ježaté hromadě. Bobule červeného rybízu se blyští, jako by byly ze skla.

Obličej má vlídný.

Za bílou kůží s měkkými vráskami jsou její myšlenky. Jen zřídka se jí koutky úst zkrabatí a babička zpřísní. To když se mluví o špatných ženách, o ženách pokleslých mravů, jako je třeba slečna Wingerová z domu na rohu, která se pořád strojí. A pak taky když se mluví o prvním máji a o socialistech. První máj babičce připomíná manžela, který zemřel před mnoha lety, zedníka Michaela Michaelse. V zednických odborech došlo k nějaké rozepři, něco se sociálními demokraty. A Michael Michaelsen z odborů vystoupil s následujícím odůvodněním:

Jsem zedník, ne socialista.

Nedlouho nato zemřel. A babička se pak ocitla bez koruny penze.

Možná myslí na Ebbellovu ulici a železné schody do čtvrtého poschodí a na pokoje, které musela pronajmout, když ovdověla. A na trafikou ve čtvrti Grünerløkka, z níž se snažila vyžít a kterou August promrhal. Pak myslí na Augusta a na Agnes a na to, že nikdo z nich nemá děti, že děti má jen Emma.

Pobírá nízký důchod, v kuchyni má polní lůžko, ve skříní jí visí troje čtvery šaty. Má prádelník, kabelku a na okenním parapetu lahvičky s léky. Ve sklepe stojí pár kusů jejího nábytku.

Čas od času si položí ruku na prsa a s očekáváním se zadívá do dálky. Tehdy přemýšlí o tom, jak dlouho ještě bude její srdce bít. Myslí na Boha, i když o tom nemluví. Často sepne ruce, modlí se, jen ona a snad i Bůh vědí, čeho se její bezhlesé modlitby týkají.

Když má otec u Schrødera večer volno, doufá, že babička nepůjde k paní Lisbergové nebo do Misijního spolku. Hrají spolu karty, otec si otevře pivo nebo dvě a babičce nalije sklenku portského nebo červeného vína. Říká, že je to dobré na srdce. Matka přichystá obložené chlebičky s plátkem citronu a kadeřavou petrželkou. Když si posílají tác, vždycky někdo řekne:

Díky, já dosáhnu, řekl pán a převrhl stůl.

Podobně každý rozhovor o případném babiččině odstěhování vždy skončí tvrzením:

Je-li místo v srdci, najde se i v domě.

Když léto pokročí, zaváří babička okurky a brusinky.

Sklenice pokryjí tekutým voskem, jako víčko slouží svačinový papír. Elsi píše perem a inkoustem na malé štítky „Okurky 1944“ a „Brusinková zavařenina 1944“. Štítky olízne a nalepí doprostřed sklenice. Opatrně snáší sklenice dolů do sklepa, postaví je na potraviny police vedle sklenic s rybízovým želé a jahodovou zavařeninou.